

Příčestí minulé činné na *-(v)ší* v dnešních českých publicistických textech

Markus Giger

Slavisches Seminar der Universität Basel

Markus.Giger@unibas.ch

Nota. Einige von den neuesten Schriftstellern versuchen es, transi-tiven und intransitiven Zeitwörtern ein Beiwort vergang. Zeit wirkender Form auf wší wší wší zu geben. Nach ihnen wäre recht: List užlutnuwší opadává, onemocněwší sestra, Dawidowi zemřewšímu, ze přicin předběhewších, ožrawším se, zhniwších, wlouidiwší se, u. so eine Menge wší“ (Ziak 1842, 254)

„Причастия на -ší заметно выделяются из общей массы чешских полных причастных форм своей «книжностью» и малоупотребительностью“ (Izotov 1993, 84)

Zalyžařivší si lyžař potkal nezalyžařivší si lyžařku (jazykolam)

The Czech active past participle in *-(v)ší* in contemporary journalistic texts

ABSTRACT: Among the results of Russian influence on Czech in the 19th century was the emergence of an active past participle in *-(v)ší* in Czech. Although not welcomed by all grammarians, this participle continued its existence in Czech until today, becoming mainly a device of archaic and bookish style. In the actual work, the occurrence of the active past participle in *-(v)ší* in the largest partial corpus of the Czech National Corpus containing journalistic texts is studied. A main result of the study is that apart from a large number of examples from different verbs which show the active past participle on *-(v)ší* in the studied corpus once or twice and where it is indeed a device of archaic and bookish style, sometimes even of irony and humor, there is a small group of (mainly intransitive) verbs, where this participle functions with considerable frequency in stylistically more neutral contexts of written Standard Czech as the only participle (sometimes as a – stylistically more marked – variant of a more numerous active past participle in *-l*). In these cases, it remains overwhelmingly a syntactically unextended direct attribute of a noun. Such active past participle in *-(v)ší* is to be found most often in sports coverage where it is built from a set of verbs with terminological function.

KEY WORDS: Czech, verb, morphology, syntax, participle

KLÍČOVÁ SLOVA: čeština, sloveso, morfologie, syntax, příčestí

0 Úvod

Jedním z mála trvalých výsledků kontaktu mezi ruštinou a češtinou během národního obrození na gramatické rovině je přičestí minulé činné na *-(v)ší* (v dalším PMČ(š)), v české bohemistice obvykle nazývané „zpřídavněly přechodník minulý“.¹ Tento tvar byl do češtiny zaveden kolem roku 1818 v kruhu tehdejších aktivistů národního obrození (srov. Giger, 2008, v tisku1). Přes kritické hlasy ze strany autorů, kteří prosazovali koncepci spisovného jazyka orientovanou víc na domácí lidové prostředky a poukazovali na to, že nově zavedený tvar konkuruje u řady nepřechodných sloves s domácím tvarem *l-ovým* (v dalším PMČ(l), např. *přišedší* vedle *přišly*) – viz výše citát z mluvnice Vincenta Pavla Žáka –, se nové přičestí v češtině uchytilo a používá se dodnes. Veškerá existující literatura se shoduje v tom, že se jedná o prostředek periferní a výrazně knižní, nicméně existující a živý. Během své relativně krátké historie v češtině PMČ(š) doznalo i některých systémových změn, zejména téměř ztratilo nedokonavý vid, který se v 19. stol. ještě podle vzoru ruštiny tvořil produktivně.²

1 Dosavadní literatura a charakteristika materiálu

Cílem tohoto příspěvku je podat přehled o výskytu a fungování PMČ(š) v současné spisovné češtině. Z dosavadní literatury je třeba vydělit především práci A. Izotova z roku 1993. Izotov sestavil korpus českých atributivně použitelných přičestí (tj. přičestí přítomného činného na *-cí*, PMČ(š), PMČ(l) a přičestí minulého trpného na *-n/-t-*) o 11 000 dokladech (Izotov, 1993, s. 20) a popsal jejich syntaktické, sémantické a stylistické funkce ve spisovné češtině ve srovnání se spisovnou ruštinou. Ze svých 11 000 dokladů získal Izotov 9 000

¹Je terminologickým specifíkem české bohemistiky, že jako přičestí (participium) se označují pouze jmenné tvary typu *(u)dělal* a *(u)dělán*, zatímco veškeré složené tvary (*dělající*, *udělavší*, *(u)dělaný*, *přišlý*) se označují jako adjektiva. Vzhledem k tomu, že se tato terminologie nekryje s terminologií užívanou pro jiné jazyky, zejména slovanské, zahraniční bohemisté ji většinou nepřijímají, zvláště ve srovnávacích pracích. Srov. např. Izotov (1993), Nübler (2002), Giger (2003). V české bohemistice se obdobné chápání i tvarů se složenou koncovkou jako přičestí najde zejména u Kopečného (1958) a Damborského (1967), do referenčních mluvnic se však neprosadilo. Jiné terminologické řešení naznačil v nejnovější době Štícha (2008, s. 176), který označuje (v angličtině) jako „participle“ přechodník, zatímco tvary na *-cí* a *-(v)ší*, zde označené jako přičestí, si tam zachovávají označení „adjective“. Toto řešení má sice také kořeny v české gramatikografické tradici (srov. Giger, 2008), rovněž však neodpovídá terminologii používanou obvykle pro jiné slovanské jazyky jako ruština nebo slovenština. V mezinárodní obecné lingvistice se pro označení neatributivního participiálního tvaru s příslovečnou funkcí v posledních letech prosadil termín „konverb“ (srov. např. Haspelmath–König, 1995).

² Srov. k tomu Ďurovič (1974, s. 8n.), který mj. konstatuje i převzetí PMČ(š) z češtiny dále do slovenštiny.

z beletristických textů, 1 500 z textů vědeckých (převážně metajazyk akademické MČ 2) a 500 z několika čísel deníku Rudé právo (c. m.). Podíl PMČ(š) přitom tvoří méně než 1% dokladů (c. d., s. 23), čili méně než 110 dokladů – přesnější číslo Izotov neuvádí. Přes úctyhodně vysoký celkový počet dokladů českých participiálních konstrukcí získaných manuální excerpcí, samotný korpus dokladů PMČ(š) je spíše úzký, což samozřejmě odpovídá situaci tohoto tvaru ve spisovné češtině.

Několik důležitých faktů pozoroval Štícha (2008, s. 179n.), když konstatoval na základě dílčího korpusu SYN2000 ČNK, že není správné tvrzení, že PMČ(š) je značně knižní, zastaralé až umělé a že jeho frekvence je minimální.

Základním příspěvkem k dílčímu aspektu popisu PMČ(š) je text Oceláka (2010): autor zde upřesnil starší konstataci, že základní sémantickou funkcí PMČ(š) je vyjadřování relativní předčasnosti: jednak zjistil, že PMČ(š) nevyjadřuje relativní předčasnost vždy jen vůči syntakticky nadřazenému slovesu, nýbrž i vůči jiným časovým bodům, které jsou pro danou predikaci relevantní, a jednak dokazuje, že PMČ(š) může vyjádřit i absolutní minulý čas (viz pozn. 24 níže).

Materiálovou základnou mého výzkumu se stal nový subkorpus SYN2009PUB v rámci ČNK. Tento dílčí korpus má pro daný výzkum tři důležité výhody: obsahuje 700 milionů slov, čili je největším dílčím korpusem ČNK; tím slibuje pro tak vzácný tvar jako je PMČ(š) počet dokladů přiměřený pro lingvistický výzkum. Navíc obsahuje pouze publicistické texty, čili druh textů, který v Izotovově práci byl zastoupen slabě. A konečně obsahuje aktuální texty (od let 1995 do 2007), tzn. poskytuje solidní přehled právě o současné psané češtině publicistických textů. PMČ(š) je v korpusu značkován specifickou značkou M na druhé pozici, čili lze ho jednoduše vyfiltrovat příkazem [tag="AM.*"]. Tento dotaz poskytuje v korpusu SYN2009PUB konkordanci o 6 797 dokladech. Správnost značkování je velmi vysoká – ruční prohlížení vedlo k eliminaci třinácti dokladů, které obsahovaly překlepy a byly proto omylem značkovány jako PMČ(š), např. *slezší* místo *slezští*, *vypočítavší* místo *vypočítavější* nebo několikrát *převědším* místo *především*. Počet dokladů pro tento výzkum činí tedy 6 784, a můžeme konstatovat, že v korpusu SYN2009PUB je zhruba jedno PMČ(š) na 100 000 slov.

2 Několik kvantitativních zjištění

Zajímavý je jednak kvantitativní poměr mezi PMČ(š) a několika příbuznými tvary (kromě PMČ(l), které ovšem v ČNK nemá zvláštní značku, zejména přičestí přítomné činné na *-cí* a přechodník minulý) a jednak výskyt tvaru v různých korpusech.

Počet výskytů přičestí přítomného činného na -cí v korpusu SYN2009PUB je (podle dotazu [tag="AG.*"]) 1 884 353, čili víc než 277krát vyšší než počet výskytů PMČ(š).³ Oproti tomu přechodník minulý vystupuje podle dotazu [tag="Vm.*"] 1505krát. Z tohoto počtu je ovšem zhruba třetina dokladů nesprávně anotována, tzn. frekvence přechodníku minulého je ve srovnání s PMČ(š) reálně téměř sedmkrát nižší.⁴

V korpusu SYN2006PUB, který má 300 milionů slov a obsahuje rovněž pouze publicistické texty, je frekvence PMČ(š) 3 224 (podle dotazu [tag="AM.*"], bez ruční kontroly), velmi blízká frekvenci v korpusu SYN2009PUB.⁵ V korpusech SYN2000 a SYN2005, které obsahují každý 100 milionů slov, je výskyt PMČ(š) 1447, resp. 1318 (k dokladům z korpusu SYN2000 srov. i Štícha, 2008, s. 180). Frekvence PMČ(š) je tedy v menších starších korpusech o něco vyšší. Přitom je v korpusu SYN2000 60% publicistiky, které obsahují 853 z 1447 dokladů na PMČ(š), tedy téměř 60%. V korpusu SYN2005 je publicistiky jen 33% a tento materiál obsahuje 378 z 1 318 dokladů na PMČ(š), čili necelých 30%. Beletristické texty v korpusu SYN2000 tvoří 15% celého

³Speciální pozornost by zaslužil případný výskyt přičestí přítomného činného na -cí sloves dokonavého vidu, o němž se donedávna tvrdilo, že neexistuje, jehož existenci i funkce však Štícha (2008) doložil z internetových textů. Vzhledem k tomu, že činná přičestí jakožto adjektiva v chápání české mluvnické tradici nejsou v ČNK morfologicky anotována ohledně vidu (viz níže pozn. 18), by se jejich výskyt v korpusu SYN2009PUB musel dokumentovat manuální excerpcí, která by byla vzhledem ke krajně nízké frekvenci takových tvarů (na internetu několikrát nižší než frekvence PMČ(š)) velmi náročná. Zajímavý je tento tvar zejména i tím, že vedle dominující temporální funkce relativního futura (popř. neaktuálního prezentu) se u něho – vzácně – vyskytuje i vyjádření relativního minulého času, čímž vstupuje v přímou konkurenci s PMČ(š): *No a pán choť se tvářil jako jeptiška, nedopatřením zabloudivší do hambince, a všechny přesvědčoval, že to je „jen taková sranda“* (Štícha, 2008, s. 185 – „jeptiška, která zabloudila, jeptiška, zabloudivší“), *Po dlouhé době, paradoxně uběhnoucí velmi rychle, mi náhle ztuhla všechna krev v žilách* (Štícha, 2008: 189 – „po dlouhé době, která uběhla, po dlouhé době, uběhnuvší“). Používání přičestí činného na -cí pro vyjadřování relativního minulého času lze ojediněle doložit už v 19. stol. i dříve (Đurovič, 1974, s. 8) a má svou paralelu v obdobném (častějším) používání přechodníku přítomného dokonavých sloves (Dvořák, 1983, s. 65).

⁴Tento fakt jasně dokládá, že přechodník minulý jednoznačně nemůže patřit k těm konstrukcím, které mohou PMČ(š) zastupovat, jak to, zdá se, naznačuje Izotov (1993, s. 8): „Весьма существенные лексико-грамматические и узально-стилистические ограничения, накладываемые в современном чешском языке на образование полных причастных форм действительного залога прошедшего времени, нередко вынуждают говорящего обращаться для передачи законченного дополнительного действия в прошлом к иным грамматико-синтаксическим средствам (депричастным конструкциям, придаточным предложениям и т.п.).“ Štícha (2008, s. 182) a Ocelák (2010, s. 127) konstatují, že česká přičestí činná na -cí a -(v)ší nejsou z komunikačního hlediska derivována z přechodníků, jak to chce tradiční česká gramatika, protože se tvoří nezávisle na používání přechodníků přímo ze slovesa.

⁵Dílčí korpusy ČNK jsou disjunktní, čili každý text je obsažen pouze v jednom korpusu.

korpusu. Dokladů na PMČ(š) je v nich 289, tedy necelých 20%. V korpusu SYN2005 je beletrie 40%; dokladů na PMČ(š) je 479, tzn. 36%. Zbývající doklady jsou z odborných, administrativních a blíže nezařaditelných textů. Frekvence jsou tedy celkem stabilní a lze vycházet z toho, že frekvence PMČ(š) je v současné spisovné češtině publicistických textů o něco málo nižší než v jiných textových druzích (beletrie, odborné texty), přitom je ale stabilní. Pouhý rozsah korpusu SYN2009PUB je – kromě uvedené skutečnosti, že publicistika byla u Izotova zastoupena slabě – důvodem, proč vybrat tento korpus. Není to však stále důvod jediný, jak ukážu níž v části 5.

3 Produktivita PMČ(š) u jednotlivých sloves, v různých slovesných třídách a poměr k PMČ(I)

PMČ(š) se zdaleka netvoří ode všech sloves rovnoměrně. Izotov sice soustavně zdůrazňuje jeho (teoretickou) paradigmaticnost (zejména na rozdíl od PMČ(I), které lze tvořit pouze od části intranzitivních sloves), srov. Izotov (1993, s. 4, 23, 30 ad.), ale fakticky má několik málo sloves výrazný a neproporční podíl na výskytu tohoto tvaru: deset sloves s nejvyšším počtem dokladů na PMČ(š) v korpusu SYN2009PUB je (počet dokladů v závorkách) *odstoupit* (921), *vyběhnout* (784), *přežít* (750), *navrátit (se)* (385), *sestoupit* (364), *nastoupit* (197), *postoupit* (176), *provinit se* (154), *přistoupit* (119), *vrátit (se)* (117).

- (1) Z **odstoupivšího** kabinetu o své stranické minulosti pomlčel premiér Josef Tošovský.
- (2) Už dříve **odstoupivší** Děčín nahradil rezervní celek prvligových Teplic.
- (3) Údaje o masakrech potvrzují svědci a **přeživší** příslušníci vyvražděných rodin.
- (4) O postupu Chorvatů pak dvěma brankami rozhodla **navrátivší se** hvězda Prosinečky.
- (5) V závěrečné třetině již **vystřídavší** brankář Weekes gól nedostal.

Těchto deset sloves je v korpusu SYN2009PUB zodpovědných za víc než 58% dokladů na PMČ(š). Více než sto dokladů mají kromě nich už pouze slovesa *vystřídát* (115) a *vzniknout* (105). Další devět sloves má víc než 50 dokladů na PMČ(š) v korpusu SYN2009PUB: *zahynout* (87), *dorazit* (76), *proběhnout* (72), *přestoupit* (72), *zvítězit* (66), *přijít* (62), *uniknout* (56), *skončit* (53), *vystoupit* (51).

- (6) Zveřejnění skandálu se dotklo rodin **zahynuvších** pilotů, (...)
- (7) **Zvítězivší** kandidáti hodně slibovali, ale mnoho neplnili.
- (8) Zchudlý, osleplý a o celou rodinu **příšedší** vynálezce se nakonec směl vrátit a konat.

Je nápadné, že mezi těmito slovesy se shlukují kořeny *-stoup-* a *-běh-*.⁶ Pokud se podíváme na slovesné třídy, vidíme, že jsou zastoupena převážně slove-

⁶ Celkově tvoří slovesa s kořenem *-stoup-* 1 932 dokladů (28,5% materiálu), slovesa s kořenem *-běh-* 947 (14%).

sa II. třídy (*proběhnout, uniknout, vyběhnout, zahynout*) a IV. třídy (*dorazit, nastoupit, navrátit (se), odstoupit, postoupit, provinit se, přestoupit, přistoupit, sestoupit, skončit, vrátit (se), vystoupit, zvítězit*). Nacházíme ještě dvě nepravidelná slovesa I. slovesné třídy (*přežít, přijít*); mezi dvaceti slovesy, která nejčastěji tvoří PMČ(š), je však pouze jedno sloveso V. slovesné třídy, sloveso *vystřídat*. Obecně je v konkordanci 4 322 tvarů na *-ivší* (včetně početného *přeživší*, které nepatří do IV. slovesné třídy), 1848 tvarů na *-nuvší* a 415 tvarů na *-avší* (z toho 86 na *-ovavší*).⁷ Slovesa II. třídy tvoří PMČ(š) vždy na *-nuvší* (včetně *zřeknuvší se, odřeknuvší*), tvary typu *odtrhší, odřekší, přiběhší, vypadší* atd., používané ještě v 19. stol., se už nevyskytují.⁸ Tvary *přijavší* a *ujmuvší se* odpovídají očekáváním (srov. MČ 2, 1986, s. 454). Slovesa I. třídy vzoru *nést se* vyskytují jen výjimečně, kromě *přeživší* a tvarů s kořenem *-šed-* už vystupuje pouze tvar *přijedší se* šesti doklady, ale nejsou doklady na takové kořeny jako *-nes-*, *-ved-*, *-vez-*, *-moh-* nebo *-pek-*.⁹

Vzhledem k tomu, že se PMČ(š) přes svou v rámci dokonavých sloves principiálně neomezenou tvořitelnost tvoří převážně od nepřechodných sloves (viz k tomu následující odstavec), hraje velmi důležitou úlohu poměr PMČ(š) k PMČ(l) a někdy také k přičestí *n-/t-*ovému. Můžeme rozlišovat různé typy konstelace: slovesa nejčastěji tvořící PMČ(š) jsou nepřechodná slovesa, která PMČ(l) tvoří buď minimálně nebo vůbec ne. Jde z uvedených sloves zejména o slovesa (počet dokladů na PMČ(l) v závorkách) *dorazit* (0), *nastoupit* (0), *odstoupit* (0), *postoupit* (0), *přestoupit* (0), *sestoupit* (0), *skončit* (0), *vrátit se* (0), *vystřídat* (0), *vystoupit* (0), *zvítězit* (0), *navrátit se* (1), *přežít* (8), *vyběhnout* (19). V jiných případech je PMČ(š) menšinový tvar oproti více nebo méně převažujícímu PMČ(l) (v závorkách poměr PMČ(š) k PMČ(l)): *proběhnout* (72 : 360), *pro-*

⁷K podobným číslům z korpusu SYN2000 srov. Štícha (2008, s. 180). V nahodilém samplu sta dokladů na 3. os. singuláru vzniklém z konkordance vytvořené pomocí dotazu [tag="VB.S..3.*"] v rámci korpusu SYN2009PUB je naproti tomu 27 dokladů na slovesa IV. třídy, 14 dokladů na slovesa III. třídy, 13 dokladů na slovesa V. třídy, šest dokladů na slovesa I. třídy a dva doklady na slovesa II. třídy. Zbytek tvoří doklady na slovesa *být, mít, vědět* aj.

⁸Naopak PMČ(l) se tvoří u sloves II. třídy vzoru *tisknout* (tj. s konsonantickým kořenem) vždy bez sufixu *-nu-*, tedy *vzniklý, padlý, rozběhlý*, nikoliv **vzniknulý, padnulý, rozběhnulý*.

⁹Tento fakt jakož i předchozí pozorování k II. slovesné třídě lze dát do souvislosti s tvořením přechodníku minulého typu *přines, přinese, vytisk, vytiskší*, charakterizované v MČ 2 (1986, s. 422) jako „zcela zastaralé“. Štícha (2008, s. 189) vychází zřejmě z toho, že tvar *přijedší* v inventáři češtiny už není, když vysvětluje používání tvaru *přijedoucí* pro vyjadřování relativního minulého času tím, že „někdy ovšem není tvar minulého adjektiva [tj. PMČ(š), MG] k dispozici“. Jak je vidět, neplatí to pro všechny uživatele češtiny (všech šest dokladů na tvar *přijedší* pochází ze současných textů), nicméně je bez pochyb, že tvar *přijedší* je výrazně knižnější než tvar *přijedoucí*, což ulehčuje takovou záměnu (viz níže k tvaru *odchodivší*). Ocelák (2010, s. 129) cituje z korpusu SYN2006PUB doklady *přinesší, vzrostší* a *vylezší*, přičemž ovšem první dva pocházejí jednoznačně z historických anebo archaizujících textů.

vinit se (154 : 631), uniknout (56 : 941), vzniknout (105 : 21 530), zahynout (87 : 213). U slovesa *přijít* má v korpusu SYN2009PUB – poněkud nečekaně – PMČ(Š) *příšedší* se 62 tvary mírnou převahu nad PMČ(I) *příšlý* se 49 doklady. Ačkoli PMČ(Š) a PMČ(I) jsou někdy funkčně ekvivalentní (*vznikly* – *vzniknuvší*, *proběhlý* – *proběhnuvší*, *unikly* – *uniknuvší*, částečně také *vyběhlý* – *vyběhnuvší*), je tomu v řadě případů jinak: např. lemma *přežilý* je v korpusu SYN2009PUB zastoupeno reálně 128krát, z toho ale 120krát v lexikalizovaném významu ‚nemoderní, zastaralý‘, nikoli ve významu přičestí ‚takový, který přežil‘.¹⁰ Rovněž u slovesa *provinit se* je značná část výskytů PMČ(I) adjektivizována (ve významu ‚prozrazující provinění‘, srov. *provinilý výraz tváře* vs. **provinvší se výraz tváře*). U slovesa *vyběhnout* najdeme také lexikalizované významy PMČ(I) (*Salát nesmí být tzv. vyběhlý; dokumentace k již vyběhlým modelům*), ale i případy analogie k PMČ(Š): doklad *Vyběhlého Zusku pěkným lobem potrestal Kedroň* odpovídá zcela větě *Chmelář lobem překonal vyběhnuvšího Doška*.¹¹ Pro sloveso *přeběhnout* je v korpusu SYN2009PUB doloženo 25krát PMČ(I) a čtyřikrát PMČ(Š). Zatímco všech 25 dokladů PMČ(I) se vztahuje na význam ‚opustit nějaký celek a přidat se k jinému, zvl. k vojenskému nepříteli‘, mezi čtyřmi doklady na PMČ(Š) jsou dva, které se vztahují na význam ‚vykonat běh mimo někoho/něco, kolem někoho/něčeho‘. K syntaktickým rozdílům viz níže. Skutečnost, že PMČ(I) má tendenci se adjektivizovat, byla konstatována i ve starší literatuře (Damborský, 1967, s. 17, 28; Izotov, 1993, s. 23). Na druhé straně PMČ(Š) se adjektivizuje jen zcela výjimečně, je výrazně verbálnější (Izotov, 1993, s. 22).¹²

Vidíme tedy, že PMČ(Š) se tvoří jednak u sloves typu *odstoupit*, kde PMČ(I) se buď netvoří vůbec anebo je zcela marginální. Jednak se tvoří ale také u sloves typu *vzniknout*, kde je PMČ(I) mnohem produktivnější a PMČ(Š) představuje v podstatě jeho stylisticky příznakovou variantu. Do první skupiny patří převážně (ale nikoliv výlučně) slovesa IV. slovesné třídy, do druhé skupiny převáž-

¹⁰Výjimečně vystupuje v tomto adjektivizovaném významu i PMČ(Š): *Jasnou ukázkou přeživšího socialistického plánování je Vodičkova ulice těchto dnů*.

¹¹Podotýkám, že PMČ(Š) *vyběhnuvší* se používá v korpusu SYN2009PUB téměř vždy o pohybech brankářů ve sportu. Méně než desetkrát vystupují doklady jako *Jedenašedesátiletý řidič nestačil na vyběhnuvšího divočka zareagovat*, vzácnou výjimkou je doklad *Náš voják vyběhnuvší ještě ze zákopů, v nichž se opozdil, jest střelen jakýmsi naším ztřeštěncem do břicha*, který je zřejmě historický anebo archaizující; nelze ani vyloučit, že PMČ(Š) je zde použito místo přechodníku minulého (k tomu srov. ještě níže).

¹²Je třeba doplnit, že přesto jeden tvar PMČ(Š) v češtině existuje, který se zcela adjektivizoval, a to slovo *byvší* ve významu ‚bývalý‘ (*Dnes je byvší královna Hollywoodu už poněkud usazená, ale, kdo ví?*). V korpusu SYN2009PUB má 110 dokladů (oproti 315 154 dokladům pro lemma *bývalý*). Zda je v češtině výsledkem samostatného procesu adjektivizace nebo bylo již jako adjektivum převzato z ruského *бывшй*, nelze na tomto místě s jistotou říci. V původní funkci PMČ(Š) sponového slovesa vystupuje tvar *byvší* dnes zřejmě už pouze v historických textech: *Nešťastnou náhodou zavadil o kohoutek a než se někdo nadál, klesla k zemi přítomná dcera p. Z., trefena byvší do boku. Nebohá podlehla za hodinu svému poranění*.

ně (ale také ne výlučně) slovesa II. slovesné třídy. To souvisí samozřejmě s tím, že PMČ(I) se tvoří v dnešní spisovné češtině převážně od sloves vzoru *tisknout* II. slovesné třídy a od některých sloves vzoru *péci* I. slovesné třídy (MČ 2, 1986, s. 145). PMČ(š) se tedy vyskytuje jednak tam, kde PMČ(I) není, a jednak právě tam, kde je, ale pak jako jeho více méně výrazně menšinová varianta. Srov. další slovesa, kde je počet dokladů PMČ(š) nižší než 50 (v závorkách poměr mezi PMČ(š) a PMČ(I)): *dosloužit* (30 : 94), *odejít* (8 : 142), *odpadnout* (9 : 161), *onemocnět* (3 : 123), *oslepnout* (1 : 62), *padnout* (8 : 7 223), *povstát* (10 : 34), *prasknout* (1 : 3117), *prchnout* (6 : 12), *přistěhovat se* (6 : 126 – všechny doklady na PMČ(š) jsou reflexivní), *rozpadnout se* (22 : 976), *spadnout* (10 : 3 247), *uprchnout* (13 : 2 474), *utonout* (1 : 1 637), *uvíznout* (5 : 751), *vyhynout* (1 : 460), *vyjít* (7 : 964), *zaniknout* (31 : 5 581), *zaschnout* (1 : 434), *zastarat* (1 : 7 675), *zbloudit* (8: 780), *zemřít* (2 : 8654), *zchudnout* (1: 339), *zkrachovat* (13 : 7390), *zmoudřet* (1 : 56) aj. Některá slovesa, kde naopak PMČ(š) má – při celkově nízké frekvenci – mírnou převahu oproti PMČ(I), jsou *podlehnout* (9 : 2), *procitnout* (18 : 4), *proniknout* (15 : 8), *propuknout* (26 : 12), *usnout* (6 : 2), *přibýt* (29 : 8), *přicestovat* (10 : 5), *vyplynout* (7 : 1), *vyskytnout se* (11 : 1), *vzplanout* (14 : 2), *zabloudit* (11 : 9) aj. Některá nepřechodná slovesa, u nichž PMČ(I) v korpusu SYN2009PUB není doloženo, jsou např. (v závorkách počet výskytů PMČ(š) nižší než 50): *ocitnout se* (33), *příspěchat* (43), *seběhnout (se)* (7), *ustoupit* (4), *vstoupit* (22), *zešílet* (24) aj.¹³

Někdy hraje úlohu i poměr *n-/t-*ovému přičestí: v češtině řada nepřechodných sloves, převážně reflexivních, ale i nereflexivních, tvoří přičestí *n-/t-*ové, které není pasivní. Srov. *zamilovaný* od *zamilovat se*, *odskočený* od *odskočit*. Nacházíme tedy i zde situaci, že mezi PMČ(š) a *n-/t-*ovým přičestím panuje konkurence, a někdy si konkurují všechny tři tvary. U slovesa *zaniknout* je vedle převládajícího *zaniklý* a výrazně menšinového *zaniknuvší* dvakrát doložen tvar *zaniknutý*, několik málo dokladů mají *dosloužený*, *emigrovaný*, *odpadnutý*, *rozpadnutý*, *utonutý*, *vylétnutý*, *vyvrcholený*, *vzplanutý*, *zaschnutý*, *zešílený*, *zmizený*, deset a víc *onemocněný*, *proviněný*, *přistoupený*, *spadnutý*, *vypadnutý*, *uplynutý*. U těchto sloves je tedy *n-/t-*ové přičestí většinou periferní variantou PMČ(I)¹⁴ a PMČ(š), přičemž oproti PMČ(š) je ještě vzácnější.¹⁵ Výjimky tvoří např. sloveso *uvíznout*, kde poměr mezi PMČ(š), PMČ(I) a *n-/t-*ovým přičestím je 5 : 751 : 52 nebo sloveso *naběhnout*, kde poměr je 83 : 41 : 67. Přitom tvar *naběhlý* se

¹³Na okraj chci uvést ještě jeden rozdíl mezi PMČ(š) a PMČ(I), i když je pro slovesa dosud uvedená bez významu, totiž fakt, že PMČ(I) lze tvořit – velmi zřídka – i od přechodných sloves (*zažehlý*, *rozoměklý*) a že tato přičestí mají vždy pasivní (resp. objektivně rezultační) význam, zatímco PMČ(š) je vždy aktivní.

¹⁴U sloves *emigrovat*, *vyvrcholit* a *zešílet* PMČ(I) není doloženo.

¹⁵Izotov (1993, s. 48) pozoroval ve svém materiálu obdobné poměry a uvádí s odvoláním na Grepla/Karlíka (1986, s. 254), že *n-/t-*ová přičestí nereflexivních nepřechodných sloves jsou vždy dialektální. To platí také pro některá PMČ(I), zejména pokud jsou tvořena od přechodných sloves (*vyřízlý*, *rozštíplý*, *prohlídly*; srov. Giger, v tisku 2).

vztahuje na význam ‚zvětšit se, nadout se, opuchnout‘ (*naběhlé žily, rty, úroky*), zatímco tvary *naběhnuvší* a *naběhnutý* jsou téměř vždy v přímé vzájemné konkurenci a pokrývají význam ‚během, rychlým pohybem někam vniknout, vběhnout‘ (*naběhnuvší hráč skóroval, přihrál naběhnutému obránci*). *N-/t-ové* přičestí však může být i pasivní (*naběhnuté kilometry*) a zřídka je v konkurenci k *PMČ(l)* (*naběhnuté žily, pupenci, platy*). Poučný je i případ slovesa *rezignovat* s poměrem *PMČ(š) – n-/t-ové* přičestí 16 : 237: tvar *rezignovaný* je většinou jasně adjektivizován (*rezignovaný povzdech* ≠ *povzdech*, který *rezignoval*), někdy však zůstává participiální (*rezignovaní spoluhráči = spoluhráči, kteří rezignovali*). Tvar *rezignovavší* se vztahuje v 15 ze 16 dokladů na význam ‚zřící se funkce, odstoupit‘ (*rezignovavší ministr = odstoupivší ministr*), jen jednou (*rezignovavší domácí si nechali vstřelit ještě jednu branku*) je v konkurenci s většinou participiální funkcí tvaru *rezignovaný*. U tohoto se na druhé straně význam ‚odstoupit‘ také vyskytuje (*rezignovaný premiér = premiér, který odstoupil z funkce*), ale výrazně menšinově, jen pětkrát. Jinými slovy, *PMČ(š)* a *n-/t-ové* přičestí se silně specializovaly, vyskytují se většinou v různých funkcích a jejich skutečná konkurence je zcela marginální.

Avšak i v případě, že existuje homonymní tranzitivní sloveso, není to pro *PMČ(š)* bez významu: u slovesa *odstoupit* má v korpusu SYN2009PUB *n-/t-ové* přičestí 35 dokladů. Z toho je 16 od nepřechodného slovesa *odstoupit*, ostatní jsou tvořena od přechodného slovesa *odstoupit něco*¹⁶:

(9) Mandáty po **odstoupených** zastupitelích zůstanou uvolněné, (...).

(10) Rakouskem **odstoupené** území zahrnovalo více než desítku obcí a řadu osad či samot.

U slovesa *nastoupit* má *n-/t-ové* přičestí v korpusu SYN2009PUB 1 007 dokladů. Velkou většinou jsou to pasivní participia od přechodného slovesa *nastoupit něco*, najdou se však i doklady na přičestí intranzitivního slovesa:

(11) Měla by pokračovat v **nastoupené** cestě.

(12) Před **nastoupeným** 1. mechanizovaným praporem aktivních dobrovolných záloh se objevovalo unikátní houpací křeslo ve tvaru tanku.

Ale i v rámci intranzitivního slovesa *nastoupit* pokrývají *PMČ(š)* a *n-/t-ové* přičestí různé dílčí významy: tvar *nastoupivší* se používá v kontextech jako *nastoupit k zápasu, do úřadu*, zatímco tvar *nastoupený* má své kořeny patrně ve vojenském prostředí (*nastoupit před někým* apod.¹⁷):

13) Opravit výsledek mohl poprvé po svém zranění **nastoupivší** Petr Kořínek, ale (...).

¹⁶V jednom dokladu je přechodné sloveso použito okazionálně ve významu kauzativní odvozeniny od nepřechodného: (...) *ani ti, kdo o tomto morálně velmi pochybném kroku rozhodovali, nedokazali „odstoupenému“ prezidentovi Romanu Kumpoštovi říci důvod*. Okazionalnost či určitá žertovnost se signalizuje uvozovkami, *odstoupený* je zde něco jako jinde tvar *odejít*.

¹⁷Srov. k tvaru *nastoupený* i Izotov (1993, s. 48).

I *n-/t-ové* přičestí může být lexikalizované a tím se lišit od PMČ(š), srov. např. *(ne)rozhodnutý, zaběhnutý* (ve významu ‚dobře fungující‘), *vyvinutý* (ve významu ‚dospělý, vyspělý‘), již uvedené *rezignovaný* atd. U slovesa *vyskočit* je v korpusu SYN2009PUB sedm dokladů na PMČ(š) a osm na *n-/t-ové* přičestí. Zatímco tvar *vyskočivší* se vztahuje na přímé pohyby, většinou živých bytostí (*pes vyskočivší z okna, z lavičky vyskočivší Růžička*, ale i *žhavý uhlík vyskočivší z plamenů*), tvar *vyskočený* se vztahuje jedině na klouby: *vyskočená plotýnka, vyskočené rameno, žebro*. Někdy lze vidět relativně vysokou frekvenci PMČ(š) v přímé souvislosti s lexikalizací jak PMČ(l), tak i *n-/t-ového* přičestí: např. u slovesa *přežít*, jehož PMČ(š) je v používaném korpusu třetí nejpočetnější, není většinou adjektivizován (ve významu ‚zastaralý‘ - viz výše) jen *l-ový* tvar, ale i tvar *n-/t-ový*. Vedle toho může mít *n-/t-ové* přičestí i pasivní (objektově-rezultativní) význam, protože sloveso je tranzitivní (*přežít něco*). Jinak řečeno, PMČ(š) nachází svou niku právě tam, kde jak PMČ(l), tak i *n-/t-ové* přičestí pokrývají většinou jiné funkce nebo se běžně netvoří.

Pro časovou náročnost zpracování úplného materiálu jsem pouze v jeho pětina vytrídil veškerá jednotlivá lemmata tvořící v korpusu SYN2009PUB PMČ(š). Přesto je počet sloves zastoupených s nízkými počty dokladů značný. Např. kromě již uvedených jsou s jedním dokladem zastoupena slovesa *dočkat se, doplout se, dovolit, nabídnout se, nahlédnout, nahromadit se, nachomýtnout se, narazit, nastražit, navázat, obnovit, obrodit se, odbýt se, odcestovat, oddechnout si, oddělit se, odmaturovat, odmlčet, odpíchnout se, odplynout, okotit se, ozdobit, označit, podniknout, pohlit, pokročit, polevit, popadnout, poškodit, požit, procestovat, prostřídat, provalit se, přebrat, přečkat, přepočítat, převléknout, přiletět, připlýnout, připomenout, přišít, přivítat, přivolat, rozepsát se, rozkošatit se, rozprchnout se, shledat se, skoupit, spatřit, srotit se, ubít, ujmout se, umožnit, upozornit, ustavit se, vběhnout, vpadnout, vybabrat, vyjádřit se, vyjedit, vypustit, vyrobít, vystavit, vystěhovat, vystoupat, vystřelit, vydat, vzchopit se, zabít, zadat si, zahubit, zakotvit, zakouřit, započít, zařadit se, zavanout, zdědit, zhmotnit se, zmlknout, znovuobjevit se, zřít se, ztotožnit se. Se dvěma doklady na PMČ(š) jsou zastoupena slovesa *dotlačit, následovat, odštěpit se, odvolit, ozvat se, podklouznout, porazit, postihnout, poznamenat, prohrát, předběhnout, přerodit se, přidat se, rozestoupit se, rozhodnout, rozvinout se, složit, spočinout, stanout, uběhnout, usadit se, vtrhnout, vyfárat, vymanit se, vyniknout, vyskákat, vyvrcholit, vzpamatovat se, zachovat se, zachytit*. Dalších 13 sloves má v korpusu SYN2009PUB 3 doklady na PMČ(š), 15 jich má 4 atd. Poněkud markantnější frekvenci mají z dosud neuvedených sloves ještě *dokončit* (27), *dostavit se* (24), *ztroskotat* (20) a *nahradit* (14).*

Co se týče slovesného vidu, jsou nedokonavá PMČ(š), používaná ještě v 19. stol., velmi vzácná: v konkordanci se mi podařilo najít jen dva doklady,¹⁸ z nichž

¹⁸Poněvadž PMČ(š) je anotováno v ČNK jako adjektivum a tak nemá morfologickou značku pro slovesný vid (viz pozn. 3), doklady na nedokonavý vid mohou být excerpovány

jeden je historický nebo historizující:

(14) (...) aby opět ožily tolikéř hrady, města, tvrze i vesnice vzpomínáním na historické osoby a rody v nich **bydlivší**, čímž by se uvolnilo nové pouto, které má vázati naše krajany láskou k vlasti nad jiné mocnější.

(15) "Rozšíření kádrů A týmu se promítlo do zkvalitnění béčka, kde nastupují hráči loni **působivší** v prvním mužstvu. V tom vidím hlavní příčinu vzestupu," říká předseda SK Jiří Junek.

Konkordance obsahuje řadu dokladů na PMČ(š) obouvidových sloves cizího původu (*deklarovat se, delegovat, emigrovat, inkasovat, kvalifikovat se, rezignovat*), konkrétní doklady však nedávají důvod domnívat se, že by někde mohl stát v popředí význam nedokonavý. Poznámku zasluhují ještě tvary *odchodivší* (tři doklady v korpusu) a *odvodivší* (dva doklady): sloveso *odchodit* je podle SŠČ (3, s. 458) dokonavého vidu ve významu ‚chozením absolvovat, vychodit‘, anebo odpovídá nářečně slovesu *odcházet* (tzn. je nedokonavé). Doklady, které lze ilustrovat příkladem *Jak moc vám chyběl v létě odchodivší záložník Havlíček?*, ukazují, že se nejedná o význam ‚chozením absolvovat‘. Zároveň však není důvod vidět v nich nedokonavý vid, *odchodivší* zde odpovídá tvarům *odešedší* a *odešlý* a je zřejmě jejich okazionální variantou, vytvořenou snad z tvarotvorných důvodů (místo tvarotvorně izolovaného PMČ(š) nepravidelného slovesa I. třídy se používá tvarotvorně dominantní typ ze IV. slovesné třídy).¹⁹ Sloveso *odvodit* znamená ‚vytvořit z nějakého základu‘ a je dokonavé, jako nedokonavé s významy ‚odvozovat, odvádět‘ je zastaralé (SŠČ 3, s. 508). V dokladu

z konkordance jedině manuálně. Je navíc třeba říci, že automatický anotátor zřejmě všechny doklady nerozpozná: narazil jsem na dva doklady pro PMČ(š) *trpěvší*, které se do konkordance nedostaly: *Máme mnoho mučedníků proti vlastní vůli, trpěvších a zahynulých ne proto, že by se proti něčemu výrazně postavili (...), ale protože si je nepřítel nebo násilník vyhlédl jako vhodné nástroje teroru. Charta 77 náleží mezi výjimky, (...); V obecní kronice obce Suché Lazce (...) mají starobylý zápis z 29. října roku 1918: Včera rozlétna se zvěst, že hrozná válka ukončena, že vyplnil se sen milionů padlých a milionů trpěvších mrtvých vlastenců českých i milionů žijících. Dosáhli jsme samostatnosti... Jak je vidět, druhý doklad je historický, první však nikoliv. Nelze tedy vyloučit, že korpus obsahuje další ojedinělé doklady na imperfektivní PMČ(š), které nebyly rozpoznány, ale jejich počet nebude nijak vysoký, zejména ve srovnání s celkovou konkordancí pro PMČ(š). Ocelák (2010, s. 129) našel v menším korpusu SYN2006PUB čtyři doklady na nedokonavé PMČ(š) ze současného jazyka (v příkladech uvedeny jsou *dědivší* a *stojivší*); oprávněně poukazuje na to, že je třeba rozlišovat různé sémantické třídy sloves nedokonavého a dokonavého vidu (c. d., s. 128), v jejichž rámci mohou mít jednotlivé tvary různé funkce. Obecně je nutno konstatovat, že pro tak vzácný tvar, jak je PMČ(š) nedokonavého vidu v dnešní spisovné češtině, vede i hledání ve velkých korpusech stále k výsledkům, které jsou do jisté míry nahodilé: Ocelák (2010, s. 131) argumentuje tvarem *působivší*, který označuje jako „hypotetický“, protože ho z korpusu SYN2006PUB nemohl doložit. V korpusu SYN2009PUB, který obsahuje (nejspíš náhodou) méně dokladů na PMČ(š) nedokonavého vidu, doložen je – zřejmě také náhodou.*

¹⁹Sloveso *odchodit* má v korpusu SYN2009PUB 339 dokladů, většinou s významem ‚bez nasazení dokončit sportovní zápas‘.

Druhé místo uhájila dostih odvodivší Kala Blanca se tvar odvodivší nepoužívá ani ve svém slovníkovém dokonavém významu, ani v zastaralém nedokonavém, nýbrž je v terminologickém spojení *odvodit dostih*, doloženém několikrát v korpusu SYN2009PUB (*Lunaret odvodil celý dostih a potom přišli na řadu rychlejší koně*), vid je zřejmý dokonavý.

4 Syntaktické funkce PMČ(š)

Základní syntaktickou vlastností PMČ(š) je fakt, že nemůže vystupovat v predikativní pozici, čímž se liší zejména od PMČ(l) a *n-/t-*ového přičestí, jak konstatoval již Izotov (1993, s. 14).²⁰ To vede k tomu, že u sloves, kde PMČ(š) má kvantitativní převahu nad PMČ(l), v případě používání přičestí v predikativní pozici, musí přece jen být užito PMČ(l).²¹ PMČ(š) může vystupovat atributivně a popřípadě apozitivně.²²

(16) „Viděla jsem, že jejich gólmanka je hodně **vyběhlá**. Zkusila jsem vystřelit (...)“

(17) (...) nabíhající Burley lehce přehodil špatně **vyběhnuvšího** gólmána.

Další základní konstatací, pokud jde o syntaktické funkce PMČ(š), je fakt, že přesto, že se dá tvořit principiálně ode všech dokonavých sloves (Izotov, 1993, s. 4, 24, 30 atd.), tvoří se ve skutečnosti velmi výrazně od nepřečasných sloves, což znamená, že jeho akuzativní doplnění je poměrně vzácné a stylisticky příznakové. To je na první pohled překvapivé, protože intranzitivní slovesa tvoří PMČ(l) a (především, ale nejen) reflexivní slovesa *n-/t-*ové přičestí, tedy daly by se od PMČ(š) očekávat spíše jiné funkce. Přesto je i PMČ(š) výrazně (byť nikoli výlučně) intranzitivním přičestím: výše bylo konstатовáno, že tranzitivní sloveso *odstoupit něco* má v PMČ(š) 19 dokladů na dlouhý tvar *n-/t-*ového přičestí. Na druhé straně mezi 921 doklady na tvar *odstoupivší* není ani jeden od slovesa tranzitivního. U slovesa *přežít*, v korpusu SYN2009PUB třetího nejčastě-

²⁰Schopnost vystupovat v predikativní pozici a tvořit tak rezultativní konstrukce platí ovšem pro PMČ(l) a *n-/t-*ové přičestí jen principiálně, nikoli pro každý jednotlivý tvar (**být přišlý, vzniklý* atd.). Srov. k tomu Giger (2003, s. 178). V ruštině vystupuje PMČ(š) i predikativně (*цветы были увядшие*), přičemž přesný rozsah takových konstrukcí, pokud vím, dosud nebyl prozkoumán.

²¹Přesněji je třeba říci: PMČ(š) nemůže vystupovat predikativně, pokud není (elipticky) substantivizováno: *Odstoupivším byl Delalič, který měl ve 21. minutě po souboji s Okáčem roztržené obočí, V průběhu stávajícího volebního období je Eva Kardová třetí odstoupivší.*

²²Tvar *vyběhnuvší* není v korpusu SYN2009PUB doložen v apozitivní pozici. Je téměř vždy antepónován před substantivem a také ve vzácných případech, kde tomu tak není (*Penalta nařízená za ruku hráče výběhnuvšího ze zdi byla podle vás oprávněná?*), se nejedná o apozici, nýbrž o rozvitý atribut. Skutečnou apozici lze vidět např. v dokladu (...) *na rozdíl od aktivně diskriminovaných a českou vládou usilovně odmítaných 30000 rodilých Čechů, uprchnuvších z komunistického ráje převážně po invazi v roce 1968*. Obecně apozitivní používání PMČ(š) je řídké.

ji tvořícího PMČ(š) a inherentně tranzitivního slovesa, má ze 750 dokladů na PMČ(š) pouze 48 explicitní akuzativní doplnění:

(18) Odškodnění obyvatelům střední a východní Evropy, **přeživším** holocaust, inicioval místopředseda Bundestagu Hirsch.

(19) Vlastní socha i podstavec se jmény válku **nepřeživších** občanů města – Masarykových spolubojovníků, patří nerozlučně k sobě.

Ze 385 dokladů na tvar *navrátivší* jen 20 není doplněn morfémem *se*, které indikuje jednoznačně intranzitivitu. Ale i zbývajících 20 dokladů bez reflexivního *se* je významově totožných, tranzitivní konstrukce se nevyskytuje:²³

(20) Dvakrát se trefil na trávníky **navrátivší se** kanonýr Josef Filip.

(21) „Hodně jste spoléhal na **navrátivšího** kanonýra Milana Čapka, který ale v jedenácti zápasech vstřelil jen dvě branky.“

U slovesa *vrátit (se)*, které má v korpusu SYN2009PUB 117 dokladů na PMČ(š), najdeme kromě velkého množství dokladů s morfémem *se* jeden intranzitivní bez něj a dva tranzitivní (z toho jeden historický):

(22) Podzimní kádr rozšířili vyléčený Pacanda a z hostování v Blišanech **vrátivší se** Došek.

(23) Letní doplnění kádru přestupujícím Jiřím Hampeštem, z hostování **vrátivším** Milanem Rezkem a kvalitními hráči skončivšími v dorosteneckém celku, naplňovaly mužstvo představami (...)

(24) (...) Stanislav Moša, který byl prvním odvážlivcem **vrátivším** dílo velkého českého básníka z očiště novodobých ideologických předpokladů zase na zem.

U slovesa *skončit*, zastoupeného v korpusu SYN2009PUB 53krát s PMČ(š), najdeme pouze jeden tranzitivní doklad, evidentně historický, zatímco všechny ostatní jsou intranzitivní, i když PMČ(š) je někdy doplněno (*skončit jak, kde, s čím*):

(25) Již ubírají se družstva závod **skončivší** zpět do šaten a na tvářích jich i na způsobu, jakým ze cvičiště odcházejí, můžeš poznati, jak věc (...)

(26) Po skončení základní části si to první čtyři rozdají systémem play off o titul, celky **skončivší** na pátém až osmém místě hrají opět dvoukolově každý s každým.

Zajímavé je např. i srovnání tvarů *doběhnuvší* a *doběhnutý*: všech sedm dokladů na *doběhnutý* je tvořeno od tranzitivního slovesa (*doběhnout podvodníka, autobus*). Na druhé straně všech 16 dokladů na PMČ(š) *doběhnuvší* je tvořeno

²³Dosavadní literatura konstatovala, že zachování morfému *se* patří k systémovým vlastnostem PMČ(š) na rozdíl od PMČ(l) a *n-/t-*ového příčestí (Izotov, 1993, s. 46). To se potvrdilo i v tomto průzkumu, nicméně ukazuje ne zcela zanedbatelný počet dokladů odchylky, které lze sice považovat za nesystémové („chyby“), odrážejí však také jisté tendence, zejména zřejmě snahu zamezit hromadění tvaru *se*: *Po rozpačitém úvodu sezóny (...) se po boku navrátivšího Lemieux dostal do skvělé formy, (...) několika skvělými zákroky se blýskl navrátivší Veverka v jičínské svatyni, Střelecky se prosadili rovněž navrátivší Král, dále Lepieš a Krempa aj.*

od intranzitivního slovesa *doběhnout* (*do cíle*). Mezi slovesy nejčastěji tvořícími PMČ(š) v korpusu SYN2009PUB je řada výlučně intranzitivních jako *provinit se*, *přistoupit*, *sestoupit*, *zahynout* atd. Slovesy vystupujícími soustavně s akuzativním doplněním a vykazujícími víc než jen ojedinělé doklady PMČ(š) v korpusu SYN2009PUB jsou *opustit* a *nahradit* (po 14 dokladech):

(27) Ocitli se v něm dva čerství adepti politiky, pět poslanců a ministrů **opustivších** ODS a jeden ministr z ODA.

(28) (...) Martin Damm, který bez problémů vyřadil Australana Dejana Petrovice **nahradivšího** v soutěži zraněného Daniela Vacka.

Sloveso *dosáhnout*, zastoupené 11 doklady, vykazuje v souladu se svou základní rekcí buď genitivní, nebo akuzativní doplnění:

(29) Na motocyklech jezdí také mladíci, sotva **dosáhnuvší** potřebného věku k získání řidičáku, (...)

(30) Projevíly se úspěšně racionalizační opatření ve výrobě a také klesající ceny ropy, nedávno **dosáhnuvší** čtyřleté minimum.

Ojediněle se najde doplnění ve formě vedlejší věty: (...) *odmítnout musíme vměšování německého žurnalisty Wolfganga Junga, usoudivšího, že "Klausovo chování připomíná postupy Alexandra Lukašenka"*.

Vedle omezeně vystupujícího akuzativního doplnění najdeme v korpusu SYN2009PUB řadu adverbiálních doplnění PMČ(š). Tak se např. tvar *odstoupivší* spojuje s adverbiálním doplněním vztahujícím se na čas, důvody či okolnosti děje, popř. na to, ze které funkce nebo dokonce kam nositel příznaku odstoupil:

(31) Jeden z labouristických advokátů této spolupráce, nedávno **odstoupivší** Peter Mandelson, pronesl, že (...)

(32) (...) při signalizované výhodě snížil z dorážky Jeslínek, jenž nahradil Sedláka **odstoupivšího** s bolavým zápěstím.

V souladu se základní relativně časovou funkcí PMČ(š) (srov. Izotov, 1993, s. 7, 28-30; Ocelák, 2010) najdeme řadu temporálních adverbiálních doplnění, např. u tvaru *odstoupivší* jsou to výrazy *brzy*, *čerstvě*, *dříve*, *již*, *mezitím*, *náhle*, *nedávno*, *nyln*, *později*, *právě*, *před časem*, *před dvěma týdny*, *předloni*, *před začátkem roku*, *už*, *včera*, *v 10. Minutě*, *v listopadu*, *vloni*, *v zimě* a komplexní temporální příslovce *dnes už*, *loni v prosinci*, *už dříve*, *už v 10. minutě*.²⁴ Z 921

²⁴K významné sémantické úloze takovýchto doplnění viz Ocelák (2010, s. 131nn.). Ocelák (c. d., s. 135n.) ukázal také, že ve vzácných případech PMČ(š) vyjadřuje absolutní minulý čas: *Lze ji nalézt v Kosmově Kronice české, kde se již k roku 1063 vztahuje zmínka, že hrad Podivín založil jistý Žid Podiva, později přestoupivší na křesťanskou víru*. Tvar *přestoupivší* je předčasný pouze k časovému bodu vyprávění, nikoliv k tvaru *založil*. O významu absolutní minulosti PMČ(š) se mluví jinak zejména v ruštině: *В лаборатории меня подвели к устрашающе выгладевшему устройству* (Izotov, 1993, s. 25). Situace v Izotovově příkladu je ovšem značně jiná než ve větě uvedené Ocelákem: jedná se o PMČ(š) nedokona-

dokladů tvaru *odstoupivší* je jich jen 93 doplněno, ze 750 dokladů na *přeživší* je doplněno 54.

U tvaru *přeživší* výrazně vystupuje už výše naznačená eliptická substantivizace, takto vystupuje 310 dokladů:

(33) Pro záchranu těch **přeživších** je rozhodující čas.

(34) Mezi **přeživšími** je i pilot letadla, otec sedmi dětí.

U tohoto slovesa vystupuje substantivizované PMČ(š) do té míry samostatně, že lze uvažovat o jeho lexikální (tedy nikoliv pouze eliptické) substantivizaci. Na to ukazuje i ojediněle se objevující adnominální genitiv nahrazující valenční akuzativ slovesa *přežít*:

(35) Dnešní komunita čítá kolem tří tisíc členů v desítkce židovských obcí na území ČR. Téměř polovinu tvoří **přeživší** holocaust.

(36) Paul Spiegel, předseda Ústřední rady Židů v Německu, požádal o respekt před tím, že **přeživší** holocaustu nemohou unést pomýšlení na to, že Degussa by se měla podílet na stavbě pítiného místa.

U jiných sloves je eliptická substantivizace výrazně vzácnější, popř. není doložena vůbec. U tvaru *odstoupivší* se nachází v korpusu SYN2009PUB sedm dokladů v substantivizované pozici. Lze tedy konstatovat, že tvar *odstoupivší* vystupuje velkou většinou (přes 800 z 921 dokladů) v nerozšířené atributivní pozici. U tvaru *přeživší* je to stále polovina ze 750 dokladů.

Když bylo PMČ(š) na začátku 19. století do češtiny zavedeno, vznikaly někdy problémy s jeho funkčním odlišením od přechodníku minulého. Diskutovalo se o tom i v soudobé gramatikografické literatuře (srov. Giger, 2008, s. 135, v tisku 1). I v korpusu SYN2009PUB lze najít ojedinělé (historické nebo historizující) doklady na používání PMČ(š) ve funkci přechodníku minulého, tedy adverbálního určení k nadřazenému slovesu s časovým či jiným příslovečným významem:

(37) (...) ukrutně zahubila krvavá ruka tábořská po ulicích sto třicet pět lidí, **ubivší** je cepy a mečem jako vepře (...).

(38) Vypálil naň dvě rány, leč zraněné zvíře vrhlo se na lovce a **vyrazivší** mu pušku, zrazilo ho k zemi.

Je evidentní, že zdánlivé PMČ(š) je ve skutečnosti přechodníkem minulým v ženském, resp. středním rodu jednotného čísla s nesprávnou kvantitou koncovky.

vého vidu, které vyjadřuje současnost k syntakticky nadřazenému slovesu. To ovšem stojí v minulém času, a to je právě ta situace, kde (nedokonavé) PMČ(š) v ruštině vyjadřuje „absolutní“ minulý čas (Weiss, 1995, s. 245).

Jako slovesný tvar může PMČ(š) také být spojeno se záporovým prefixem *ne-*: *Jinak je ovšem problém zadlužených a expanzi nezávládnuvších podniků na jejich majitelích a věřitelích*. Takových dokladů je v konkordanci 102. Vydeme-li z toho, že poměr mezi afirmativními a negativními slovesnými tvary v korpusu SYN2009PUB je podle dotazů [tag="V.....A.*"] a [tag="V.....N.*"] 11 : 1, ukazuje se, že podíl negovaných PMČ(š) na celkovém počtu tohoto tvaru je výrazně nižší.

5 Stylistické vlastnosti PMČ(š)

Izotov postuloval, že PMČ(š) se používá často pro docílení „toho či onoho stylistického efektu“ (1993, s. 30), dokonce že v beletrii prakticky každý výskyt tohoto tvaru má jasně ohraničenou funkci, totiž archaizaci, která navíc často slouží k docílení komického efektu (c. d., 77). Vzhledem k tomu, že materiál pro tento výzkum pochází výlučně z publicistických textů, není na tomto místě možné se k těmto Izotovým výsledkům blíže vyjádřit na základě širšího materiálu. Je bez pochyb, že reflektují poměry v autorově kvantitativně omezeném materiálu pocházejícím velkou většinou právě z beletristiky. Zdá se však, že v publicistických textech je situace poněkud diferencovanější. Jak bylo už několikrát konstatováno, najdou se i zde doklady historické nebo záměrně archaizující (což bez většního kontextu někdy nelze jednoznačně rozlišit), srov. pozn. 11, 18 nebo příklady 14, 37, 38. Lze rovněž najít doklady, kde Izotovem uvedený komický efekt stojí skutečně v popředí:

(39) Stačí pohlédnout do prázdninového tisku. Přejdu banálního adriatického žraloka **pohtivšího** českou učitelku (ostatně letos ho zatím nahradil americký lidožravý medvěd zabiják, ale třeba se dočkáme), přejdu moravské divy, „asijského vlka“ dhoula, zastřeleného na Přerovsku, (...).

(40) Pak nastalo krušné období. Čas od času bloudil chodbami právě **se okotivší** zaměstnanec a snažil se přesvědčit ostatní, že dvě kočky jsou lepší než jedna a tři lepší než dvě.

Obdobně komicky či ironicky používáno je např. také všech sedm dokladů na tvar *zhřešivší*, což lze ovšem spojovat s dnešním většinovým vnímáním významu tohoto slovesa vůbec.²⁵ Nicméně pro velkou většinu zde popsaných dokladů, pocházejících z politického, sportovního a kulturního zpravodajství to jistě neplatí, a rovněž ne pro ta slovesa, která PMČ(š) nejčastěji tvoří, stačí projít naprostou většinu příkladů 1-36. Nejde u nich ani o záměrnou archaizaci. V těchto případech nemá PMČ(š) v rámci psaného spisovného jazyka výrazné stylové příznaky, jak to naznačil na základě části dokladů z korpusu SYN2000 již Štícha (2008, s. 180).

²⁵Srov. např. *Puzen iracionální náklonností ke klisně jí v další kapitole nasliboval věčnou rozkoš nesčetných hřebců, zatímco krávu zhřešivší pýchou postupně odsoudil k chmurným slastem umělého oplození, ale také např. Jan Drda, který v osmašedesátém zhřešil patetickým protestem proti okupaci, jímž chtěl spasit svou duši, v listopadu 1970 umírá.*

Je nápadné, že značná část dokladů na PMČ(š) pochází z oblasti sportovního zpravodajství. Některá slovesa často tvořící PMČ(š) jsou v ní přímo terminologická: *odstoupit ze soutěže, vyběhnout z branky, postoupit do ligy, sestoupit z ligy, (na)vrátit se z hostování* atd. Nelze na tomto místě s jistotou říci, zda podíl dokladů na PMČ(š) ze sportovního zpravodajství na celkovém počtu dokladů na tento tvar je vyšší než podíl sportovního zpravodajství v korpusu SYN2009PUB, protože „sportovní zpravodajství“ není kategorií charakterizující texty v tomto korpusu. Lze říct alespoň to, že z nahodilého samplu 100 dokladů na PMČ(š) v korpusu SYN2009PUB je 35, tedy víc než třetina, ze sportovního zpravodajství, z nahodilého vzorku 100 dokladů na univerzální heslo *a* pochází ze sportovního zpravodajství jen 12, z obdobného vzorku na tvar *je* pouze 11. Někdy tyto poměry mohou být ještě mnohem méně vyvážené: z 50 náhodně vybraných dokladů vystupujících uprostřed konkordance za sebou a pocházejících z Deníků Bohemia z konce května/začátku června 2004 bylo 39 ze sportovního zpravodajství a jen 11 z jiných oblastí. Lze tedy postulovat, že PMČ(š) vystupuje v českých publicistických textech nadproporčně často ve sportovním zpravodajství.

Izotov (1993, s. 23) konstatuje, že PMČ(š) je v češtině výrazně vlastností individuálního stylu: v jednom excerpovaném lingvistickém článku našel víc dokladů než v metajazyce celého druhého svazku MČ. Vzhledem k tomu, že v korpusu publicistických textů nevidíme za texty jednotlivé autory, nýbrž pouze periodika, není v takovém korpusu beze všeho možné určit individualitu používání toho kterého prostředku. O individualitě používání PMČ(š) ale jistě svědčí vysoký počet sloves vyskytujících se v konkordanci ojedinele. Mohou na ni ukazovat ale i případy PMČ(š), které mají víc dokladů, ale nápadně se hromadí: např. tvar *navštívivší* má 10 dokladů, přičemž všechny pocházejí z deníku Blesk a byly použity mezi červnem 2002 a únorem 2004. Navíc všechny doklady se vztahují na „návštěvy“ zlodějů na různých místech a tón je vždy ironický a žertovný. Lze se tedy domnívat, že za všemi doklady tvaru *navštívivší* v korpusu SYN2009PUB stojí jeden redaktor. Pokud srovnáme podíl jednotlivých periodik na konkordanci s jejich podílem v korpusu SYN2009PUB, pak se ukazují jen drobné nevyrovnanosti: největší podíl v korpusu mají Deníky Bohemia, které tvoří 26,3% jeho textů. V konkordanci je toto periodikum zastoupeno 32,4% dokladů na PMČ(š). Na druhém místě stojí MF Dnes, tvořící 23,9% korpusu a poskytující 15,9% dokladů, na třetím místě Deníky Moravia s podílem 15,7% v korpusu a 12,8% v konkordanci. U deníku Právo je poměr 10,9% : 13,2%, u Hospodářských novin 7,7% : 5,7%, u Lidových novin 7,3% : 9,2%, u Blesku 3,6% : 2,6% atd. Lze tedy říci, že až na drobné odchylky se PMČ(š) používá ve všech větších periodikách rovnoměrně.

6 Slovo o slovenštině

PMČ(š) bylo přejato v 19. století z češtiny dále do slovenštiny (viz pozn. 2), přičemž jeho cestu lze snadno sledovat: nepoužívali ho katoličtí bernolákovci, ale dostalo se přes češtinu slovenských evangeličtů (Šafařík, Kollár, Štúr) až do Štúrovy kodifikace spisovné slovenštiny, vzniklé právě v evangelickém prostředí (Giger, v tisku 3). Ačkoliv podmínky pro tento tvar jsou ve spisovné slovenštině (ještě) méně příznivé než v češtině (spisovná slovenština není tolik archaizující jako spisovná čeština a navíc nezná vůbec přechodník minulý typu *napsav*, *-ší*, *-še*, s nímž se PMČ(š) v české gramatikografické tradici spojuje), se PMČ(š) zachovalo i ve spisovné slovenštině až dodnes, byť v skromném rozsahu, a bylo popsáno na základě Slovenského národního korpusu (Sokolová, 2006). Sokolová získala ze 178milionového dílčího korpusu SNK 277 dokladů, z 50milionového žánrově vyváženého dílčího korpusu 129 dokladů. Podle toho by byl v těchto slovenských korpusech jeden doklad PMČ(š) na zhruba 400 000 – 600 000 slov, tedy frekvence značně nižší než v českých korpusech. Produktivnost slovenského PMČ(š) v rámci slovesných tříd a jednotlivých sloves je nápadně podobná poměrům v češtině: ze 129 dokladů v menším korpusu má 19 kořen *-stúp-* a 12 kořen *-beh-*, mezi nejčastějšími tvary jsou dále *vzniknuvší* a *(na)vrátivší sa* (Sokolová, 2006, s. 79) a obecně se tvoří PMČ(š) i ve slovenštině převážně od sloves s tematickým vokálem *-i-* a *-u-*, zatímco od sloves na *-a-* se tvoří jen sporadicky (c. d., s. 80n.). Funkčně slovenské PMČ(š) vyjadřuje převážně předčasovost a používá se většinou u intranzitivních sloves, často reflexivních, tranzitivní konstrukce jsou vzácné (c. d., s. 80, 83n.). Právě u intranzitivních sloves může pak dojít ke konkurenci PMČ(š) s *n-/t-*ovým přičestím, např. *vzniknuvší/vzniknutý*, *vypadnuvší/vypadnutý*²⁶ (PMČ(l) ve spisovné slovenštině neexistuje). U příkladů tvořených od reflexivních sloves se reflexivnost většinou zachovává, někdy se však i ztratí (c. d., s. 83). Stylisticky je PMČ(š) ve slovenštině silně příznakové a vystupuje v textech týkajících se sportu, politiky, hudby a filmu a počítačů, zřídka v beletristice (c. d., s. 85), přičemž odborné texty sice mají převahu (c. d., s. 80), ale podíl textů ze sportovní publicistiky je nápadný (c. d., s. 87). Významnou roli při používání PMČ(š) hraje idiolekt autora či překladatele a někdy tvar funguje jako prostředek jazykové komiky (c. d., s. 86). V rámci svého kvantitativně relativně úzce omezeného materiálu objevila Sokolová několik dokladů od imperfektivních sloves (*bavivší sa*, *chodivší*, *působivší*, *vznikavší*, *zanikavší*) a řadu ortograficky či slovtvorně chybných dokladů (c. d., s. 81n.). Navrhuje, aby se častější a – podle ní – lexikalizovaná PMČ(š) jako *odstúpivší*, *preživší*, *vybehnuvší* etc. uváděla ve výkladových slovnících slovenštiny jako samostatné lexémy (c. d., s. 86n.).

Paralely s češtinou se ve slovenském materiálu tedy týkají všech rovin, od slovtvorné a lexikální přes syntaktickou až po stylistickou a žánrově-textovou;

²⁶Kvantitativní údaje Sokolová neposkytuje.

jako slovtvorně neobvyklý či chybný lze uvést aspoň doklad *stojivší*, citovaný Ocelákem (2010, s. 129n.). Nicméně vidíme i některé zajímavé rozdíly: to se týká jednak počtu dokladů nedokonavého vidu, ale jednak nejspíše i stylu, protože alespoň často vystupující česká PMČ(š) jako *odstoupivší*, *přeživší* a *vyběhnuvší* nejsou stylisticky tak silně příznaková, jak to Sokolová tvrdí o jejich slovenských protějšcích. Toto souvisí nejspíš s třetím rozdílem, tvarotvornou konkurencí, které se Sokolová blíže nevěnovala: konkurence *n-/t-ového* příčestí, ve slovenštině „univerzálního“ (srov. Šerech, 1953), je totiž mnohem silnější než konkurence PMČ(l) a *n-/t-ového* příčestí vůči PMČ(š) v češtině. Není zde místo pro podrobnou korpusovou analýzu slovenského PMČ(š) v konkurenci s *n-/t-ovým* příčestím, ale už předběžný pohled do SNK (dílní korpus prim-4.0-publicall) ukazuje, že jak *odstúpivší* (ve spojeních typu *odstúpivší trenér, minister*), tak *vybehnuvší* (ve spojeních typu *vybehnuvší brankár*) stojí vedle kvantitativně podobně silnému *odstúpený* a *vybehnutý* v takovýchto spojeních. Pro češtinu to neplatí, v obou případech jsou konkurenční tvary k PMČ(š) kvantitativně marginální. Neplatí to samozřejmě ani ve slovenštině obecně, u tvaru *přeživší* dochází oproti *přežitý* k obdobné sémantické diferenciaci jako v češtině mezi *přeživší* a *přežilý/přežitý*, ale přesto se ukazuje, že postavení PMČ(š) ve slovenštině je ještě perifernější než v češtině, protože mu mnohem silněji konkuruje univerzální *n-/t-ové* příčestí. Na pozadí společného česko-slovenského komunikačního prostoru a jeho asymetrických rysů (srov. Giger, 2006, s. 129n.) můžeme uvažovat o tom, zda slovenské PMČ(š) vděčí českému PMČ(š) nejen za svůj vznik, ale i za svou další existenci, tedy zda dnešní používání PMČ(š) není reflexem recepcce českých textů, bez níž by možná už zaniklo.

7 Závěry

Příčestí minulé činné na *-š-* má v dnešní spisovné češtině dvojí tvář. Jednak je to archaicky působící, knižní tvar, který je kvantitativně marginální a používá se většinou pro dosažení určitých stylistických efektů. Jednak je to ale také tvar, který obsadil různé tvarotvorné a sémantické mezery a niky, v nichž funguje neutrálněji a získává mnohem vyšší frekvenci. Není nahraditelný jiným tvarem, jedině případným opisem, a je mnoho sloves (popř. dílčích významů sloves), které jiné příčestí netvoří. Je pevnou a stabilní součástí jazyka publicistiky, zejména sportovního zpravodajství. Ve svých neutrálnějších užitích je většinou syntakticky v atributivní pozici a není rozvitě; jak akuzativní doplnění, tak negace vystupují kvantitativně omezeně a zvyšují knižnost tvaru. Nepovažují PMČ(š) v češtině za lexikalizované v tom smyslu, jak o tom Sokolová (2006) uvažuje pro slovenštinu, tedy že by se jednalo o samostatné lexémy, tzn. jednotky, které by měly ve výkladovém slovníku vystupovat jako samostatná lemmata (s výjimkou tvarů jako *bývší* nebo *přeživší*). Spíše by se mělo u sloves jako *odstoupit* nebo *vyběhnout* a dalších ve slovníku uvádět, že tvoří pravidelně PMČ(š) a popřípadě v jaké funkční a významové konkurenci stojí k jiným parti-

cipiálním tvarům. Do gramatiky by pak patřily informace o nápadných rysech tvoření PMČ(š) – např. v rámci jednotlivých slovesných tříd – a také o jeho syntaktických vlastnostech.

LITERATURA

ČNK: *Český národní korpus*. Ústav Českého národního korpusu FF UK Praha. Dostupný z <http://www.korpus.cz>

DAMBORSKÝ, J. (1967): *Participium l-ové ve slovanštině*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. (Rozprawy Uniwersytetu Warszawskiego 15)

ĐUROVIČ, L. (1974): Sistema pričastnyh i deepričastnyh form sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka. *Russian Linguistics* 1, s. 3–14.

DVOŘÁK, E. (1983): *Přechodníkové konstrukce v nové češtině*, Praha: Univerzita Karlova. (AUC. Philologica. Monographia LXXII)

GIGER, M. (2003): *Resultativkonstruktionen im modernen Tschechischen (unter Berücksichtigung der Sprachgeschichte und der übrigen slavischen Sprachen)*. Bern etc.: Lang. (Slavica Helvetica 69)

GIGER, M. (2006): Die Sprachsituation in der Slowakei: Diglossie in der Vergangenheit und ihre Spuren in der Gegenwart. In: van Leeuwen-Turnovcová, J., Richter N. (Hrsg.): *Entwicklung slawischer Literatursprachen, Diglossie und Gender*. München: Sagner, 91-125. (Specimina Philologiae Slavicae 143)

GIGER, M. (2008): Partizipien als Exportschlager. Zum Einfluss des Russischen auf andere slavische Sprachen im 19. Jhd. In: Kosta, P., Weiss, D. (Hrsg.): *Slavistische Linguistik 2006/2007. Referate des 32. und 33. Konstanzer Slavistischen Arbeitstreffens*. München: Sagner, s. 125–152. (Slavistische Beiträge 464)

GIGER, M. (v tisku 1): Weiteres von den slavischen Partizipien im 19. Jhd. oder Was für ein Russismus ist das tschechische Partizip Präteritum aktiv? Vyjde v: *Wiener Slavistischer Almanach* 65 (2010). 14 s.

GIGER, M. (v tisku 2): Rezultativum. Vyjde v: Štícha, F. (ed.): *Kapitoly z české gramatiky*. Praha. 30 s.

GIGER, M. (v tisku 3): Die Entstehung des Partizips Präteritum aktiv im Tschechischen und Slovakischen des 19. Jhd. Vyjde v aktech 4. Bohemica Dresdense. Ed. H. Kusse. 10 s.

HASPELMATH, M. – KÖNIG, E. (eds.) (1995): *Converbs in Cross-Linguistic Perspective (Structure and Meaning of Adverbial Verb Forms – Adverbial Participles, Gerunds)*, Berlin – New York: de Gruyter.

IZOTOV, A. I. (1993): *Češkie atributivnye pričastija na fone russkich*. Moskva: Moskovskij gosudarstvennyj universitet im. M. N. Lomonosova, Filologičeskij fakul'tet. (citováno podle <http://www.philol.msu.ru/~slavphil/books/participia.pdf>)

KOPEČNÝ, F. (1958): *Přišedší, zahynuvší – přišlý, zahynulý* (příspěvek k problému slovan-ského přičestí *l*-ového). In: Vinogradov, V. V. et al. (red.), *Slavjanskaja filologija* 2, Moskva: Akademija nauk SSSR, Sovetskij komitet slavistov, s. 138–163.

MČ 2: KOMÁREK, M. – KOŘENSKÝ, J. – PETR, J. – VESELKOVÁ, J. (eds.) (1986): *Mluvnice češtiny, 2: Tvarosloví*. Praha: Academia.

MČ 3: DANEŠ, F. – HLAVSA, Z. – GREPL, M. (eds.) (1987): *Mluvnice češtiny 3. Skladba*. Pra-
ha: Academia.

NÜBLER, N. (2002). Neurčité tvary českého slovesa. In: Hladká, Z., Kralík, P. (eds.): *Čeština – univerzálie a specifika 4*. Praha: Lidové noviny, s. 277–283.

OCELÁK, R. (2010): Časový význam aktivních deverbativních adjektiv typu *-ící/-oucí* a *-(v)ší*. *Naše řeč*, 93, s. 125–138.

SNK: *Slovenský národný korpus*. <http://korpus.juls.savba.sk/>

SOKOLOVÁ, M. (2006): Výskum aktívneho participia préterita. In: Ivanová, M., Sokolová, M. (ed.): *Sondy do korpusového výskumu slovenčiny*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 77–89.

SSJČ (1989): *Slovník spisovného jazyka českého 1–8*. Praha: Academia.

ŠERECH, J. [=Shevelov, G.] (1953): *Participium universale im Slavischen*. Winnipeg: Verlag der Ukrainischen Freien Akademie der Wissenschaften. (Slavistica 16)

ŠTÍCHA, F. (2008): Uzuálnost, funkčnost a systémovost jako kritéria gramatičnosti. K jednomu typu morfologické derivace (*udělajíc – udělající*). *Slovo a slovesnost*, 69, s. 176–191.

WEISS, D. (1995): Russian converbs: A typological outline. In: Haspelmath/König, s. 239–282.

ZIAK, P. V. (1842): *Böhmische Sprachlehre für Deutsche*. Brünn: Rudolf Rohrer.

GRANTOVÁ PODPORA

Příspěvek byl napsán v rámci projektu (Förderungsprofessur) PP001-118892 „Das Russische als slavische langue-étalon im 19. Jhdt.“ Švýcarského národního fondu, řešeného od 1. 2. 2009 v Slovanském semináři Basilejské univerzity.